

Meandry procesów demokratyzacji i transformacji systemowej

pod redakcją Małgorzaty Rączkiewicz

WYDZIAŁ STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
I POLITOLOGICZNYCH
UNIwersytetu Łódzkiego

**Meandry procesów
demokratyzacji
i transformacji
systemowej**

WYDAWNICTWA
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Meandry procesów demokratyzacji i transformacji systemowej

red. Małgorzata Rączkiewicz

WYDZIAŁ STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
I POLITOLOGICZNYCH
UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2013

Małgorzata Rączkiewicz – Katedra Systemów Politycznych Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politologicznych, Uniwersytet Łódzki
90-127 Łódź, ul. Składowa 41/43
mfr@wp.pl

RECENZENT

Łukasz Donaj

EDYCJA TEKSTU, SKŁAD I ŁAMANIE

Łukasz Muszyński, Adrian Skoczylas

PROJEKT OKŁADKI

Adrian Skoczylas

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Koło Naukowe Politologów UŁ

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydanie I. W.06417.13.0.K

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7969-002-2

ISBN (ebook) 978-83-7969-315-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Wstęp.....	5
Marta Rodziewicz , <i>Geneza zmian systemowych na Węgrzech po 1989 r.</i>	9
Adrian Skoczyła , <i>Proces demokratyzacji w Mołdawii po rozpadzie ZSRR</i>	25
Wojciech Lieder , <i>Narodziny i rozwój demokracji w Estonii</i> ...	45
Łukasz Muszyński , <i>Ukraina na rozdrożu demokracji, czyli współpraca w ramach Partnerstwa Wschodniego</i>	57
Malwina Popiołek , <i>Demokratyzacja systemów medialnych w Polsce i wybranych państwach Europy Środkowo-Wschodniej</i>	75
Arkadiusz Majewski , <i>Proces przygotowywania Polski do wstąpienia do NATO jako element transformacji polskiej polityki zagranicznej na przełomie lat 80. i 90. XX wieku</i>	99

Łukasz Piwowarski, *Demokracja bezpośrednia w Polsce ...* 117

Michał Sędkowski, *Ruch Palikota – ewolucja czy rewolucja?*
..... 133

Olga Kawczyńska, *Świat bez demokracji. Ideologiczne i polityczne założenia systemu politycznego Korei Północnej*..... 149

Mateusz Radziszewski, *Hiszpańska Karawana, czyli podróż od rządów generała F. Franco ku demokracji*..... 175

Wstęp

Procesy demokratyzacji i transformacji systemowej to złożone problemy badawcze. Często bowiem trudno jest wyznaczyć linię między ustrojami demokratycznymi i niedemokratycznymi. J. Schumpeter uważał, że kluczowym wyznacznikiem jest cykliczny proces wyborczy. Nie postrzegał on jednak demokracji jako idealnego ustroju, opartego na władzy ludu. Eksponował natomiast to, iż zwykle pozwala ona na wymianę elit.

Koncepcja J. Schumpetera ma równie wielu zwolenników, jak i przeciwników. Między innymi L. Diamond podkreśla konieczność wyodrębnienia demokracji liberalnych w których obowiązują rządy prawa i elektoralnych, które mają jedynie charakter formalny.

W XX w. upadł szereg reżimów autorytarnych między innymi w Afryce, Europie Środkowej i Wschodniej oraz Ameryce Łacińskiej. Trzecia fala demokratyzacji, szczególnie ta rozpoczęta w Europie Środkowej i Wschodniej pokazuje, iż transformacja może prowadzić do zmian, które mają różny charakter i przebiegają w różnym tempie. Wystarczy spojrzeć na Białoruś, Ukrainą i Polskę. Wszystkie państwa miały teoretycznie podobne możliwości transformacji systemowej, a jednak ich tempo jest diametralnie różne.

W latach dziewięćdziesiątych demokratyzacja przeżywała niewątpliwie swój renesans. Procesy demokratyzacji

rozwijały się zarówno w Europie Środkowej i Wschodniej, Ameryce Łacińskiej, a także na terenach b. ZSRR i Azji. Przemiany ustrojowe obejmowały zarówno sferę polityczną, społeczną jak i mentalnościową.

Książka jest głosem w dyskusji na temat trudności jakie niosła za sobą transformacja systemowa, jakie były jej determinanty i konsekwencje. Stanowi ona efekt rozważań, jakie miały miejsce podczas konferencji „Procesy transformacji i demokratyzacji we współczesnym świecie”, która odbyła się na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego.

W publikacji poruszono takie tematy jak: zmiany systemowe na Węgrzech po 1989 r. i w Mołdawii, narodziny i rozwój demokracji w Estonii, Hiszpanii, na Ukrainie i w Polsce, a także problemy systemowe występujące w Korei Północnej.

Szczególnie dużo miejsca poświęcono rozważaniom na temat Polski. Poruszane są zarówno kwestie dotyczące systemu partyjnego, demokracji bezpośredniej, systemów medialnych czy nawet wybranych aspektów polityki zagranicznej.

Autorzy opisują przeobrażenia systemowe, znaczenie zmian i ich specyfikę. Stawiają też szereg pytań: w jaki sposób wspierać procesy demokracji, jakie są warunki niezbędne dla jej funkcjonowania, co utrudnia, a nawet uniemożliwia (jak w przypadku Korei) ich wprowadzenie. Pokazują też zachowania elit rządzących, jakość aparatu państwowego, bariery instytucjonalne i ścieżki rozwojowe,

W artykułach analizowane są też regionalne uwarunkowania zmian i stawiane są pytania o przyszłość procesów transformacji. Rozważania są niezwykle aktualne, ponieważ we współczesnym świecie możemy zaobserwować wysoką dynamikę zmian systemowych.

Na początku XXI demokracja była bowiem ustrojem dominującym¹. Obecnie w wielu regionach, np. w Ameryce Łacińskiej czy nawet w Europie, przeżywa kryzys. Społeczeństwa takich regionów jak Azja Centralna czy Bliski Wschód w ogóle nie wykazują gotowości do akceptacji zasad demokracji. Mimo to wydaje się, iż ustrój demokratyczny, choć niedoskonały, będzie nadal tym, który w największym stopniu chroni prawa jednostki i pozwala na partycypację w życiu społecznym i politycznym.

Małgorzata Rączkiewicz

---

¹ Przyjmuje się, iż panowała w 60% państw. M Gulczyński, *Panorama systemów politycznych świata*. Warszawa 2004, s. 109.

Marta Rodziewicz

Uniwersytet Łódzki

Geneza zmian systemowych na Węgrzech po 1989 r.

Podjmując problematykę transformacji ustrojowej na Węgrzech, należy wskazać na determinanty przemian polityczno-społecznych zachodzących tu po II wojnie światowej. Rozpoczęty w 1989 roku proces demokratyzacji nawiązywał bowiem zarówno do powstania z 1956 roku, jak i wydarzeń i skutków epoki J. Kádára.

Wydarzenia z lat 1956-1989, w szczególności reformy Kadara, miały niepodważalny wpływ na przebieg transformacji, jak również na kształtowanie tożsamości narodowej węgierskiego społeczeństwa. Stanowią one element charakterystyczny oraz wyróżniający Węgierską Republikę Ludową na tle pozostałych państw bloku wschodniego¹.

Wpływy radzieckie na Węgrzech pojawiły się tuż po drugiej wojnie światowej. Na węgierskiej scenie politycznej brak było głęboko zakorzenionych tradycji demokratycz-

---

¹ Powyższa praca stanowi fragment pracy magisterskiej „*Drogi wychodzenia z komunizmu. Analiza porównawcza transformacji systemowej w Polsce i na Węgrzech w oparciu o wybrane determinanty wewnętrzne*”.

nych². Wzrastało znaczenie komunistów, dla których poparcie deklarowało 20% węgierskiego społeczeństwa. Wykorzystując sprzyjającą sytuację, Związek Radziecki przypieczętował swoje wpływy podczas wyborów 31 sierpnia 1947 roku, w których komuniści zdobyli pełną władzę. Delegalizacji uległy partie opozycyjne, czyniąc z partii komunistycznej jedyną funkcjonującą na arenie politycznej. Kolejnym krokiem było wprowadzenie w 1949 roku nowej konstytucji, zmieniającej nazwę państwa na Węgierską Republikę Ludową oraz wprowadzającej system komunistyczny, na wzór tego panującego w Związku Radzieckim³.

Najbardziej zbliżony do radzieckiego pierwowzoru był właśnie stalinizm węgierski. Formy i mechanizmy wprowadzania systemu, stosowane w latach 1949-1956 przez Matyasa Rakosiego, przewyższały swoją brutalnością metody stosowane w pozostałych państwach bloku wschodniego⁴. Ter-

---

² Węgry, przegrywając dwie wojny światowe, z państwa będącego częścią Monarchii Habsburgów, stały się podmiotem politycznym pozbawionym *de facto* suwerenności. Dyktatura Mikłosa Horthyego zakończyła się w 1945 roku, przerywając niedemokratyczne rządy na zaledwie 2 lata, kiedy to wybory 1945 roku wygrała prozachodnia Niezależna Partia Drobnych Rolników.

³ M. Migalski (red.), *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej i Wschodniej*, Sosnowiec 2005, s. 55.

⁴ E. Czarkowska, *Interwencja Związku Radzieckiego na Węgrzech w 1956 roku*, Toruń 2006, s. 46. Współpracownicy Rakosiego stworzyli własny system ucisku społeczeństwa, dopuszczając się zbrodni i powodując straty wśród ludności. Wprowadzono również mechanizmy uniemożliwiające działalność grup innych niż komunistyczne, dlatego też początkowo w Węgierskiej Republice Ludowej, w latach 1949-1956 brak było jakiegokolwiek opozycji antykomunistycznej. Istniał za to konflikt wewnętrzny między aktywistami komunistycznymi, działającymi podczas

Adrian Skoczylas

Uniwersytet Łódzki

Proces demokratyzacji w Mołdawii po rozpadzie ZSRR.

Mołdawia to szczególne państwo pośród byłych republik sowieckich. Podzielone na trzy odrębne i sprawnie funkcjonujące części, borykające się z kwestiami narodowościowymi obok państw nadbałtyckich uznawane jest jednak za jedno z najbardziej demokratycznych (z państw dawnego ZSRR)¹. Co warto również podkreślić, to najbiedniejsze państwo Europy, które przez niemal trzy lata nie potrafiło skutecznie wybrać prezydenta, jest jednocześnie najpoważniejszym wschodnim pretendentem do wstąpienia do Unii Europejskiej.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie i analiza zmian zachodzących w Mołdawii od początku lat 90. oraz charakterystyka obecnego etapu procesu demokratyzacji. Za krańcową cezurę czasową przyjęto wybór Nicolae Timuftiego na prezydenta Mołdawii w marcu 2012 roku.

---

¹ Na terenie państwa mołdawskiego dużą autonomię posiada w południowej części Gagauzja, państwem *de facto* jest również północno-wschodnie Naddniestrze.

Wojciech Lider

Uniwersytet Łódzki

Narodziny i rozwój demokracji w Estonii.

1. Lata 1918-1940.

Republika Estońska jest krajem leżącym w Europie Północnej, nad Morzem Bałtyckim, o powierzchni 45 226 km² (prawie siedmiokrotnie mniejszym niż Polska), liczącym ponad 1,3 mln mieszkańców (liczba ludności samej Warszawy wynosi ponad 1,7 mln mieszkańców)¹.

Geneza dzisiejszego, demokratycznego ustroju tego nadbałtyckiego kraju sięga roku 1918 kiedy to Estonia po raz pierwszy w historii pojawiła się na mapie Europy jako suwerenne państwo.

Ówczesny parlament Autonomicznej Guberni Estońskiej² w wyniku zaistnienia sprzyjających czynników ze-

---

¹ Opracowane na podstawie danych zawartych w Encyklopedii PWN (www.encyklopedia.pwn.pl).

² Jednostka administracyjna wchodząca w skład Imperium Rosyjskiego. Obejmowała północną część dzisiejszego terytorium Estonii. *Gubernię Estońską* nazywano również zamiennie *Księstwem Estonii* lub *Gubernią*

Łukasz Muszyński

Uniwersytet Łódzki

Ukraina na rozdrożu demokracji, czyli współpraca w ramach Partnerstwa Wschodniego.

Po upadku bloku wschodniego na początku lat 90. XX wieku na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej wytworzona została próżnia polityczna. Kraje byłego bloku wschodniego mimo licznych deklaracji o chęci demokratyzacji i integracji z państwami zachodnimi pozostawały poza głównymi organizacjami międzynarodowymi kreującymi politykę światową, takimi jak Sojusz Północnoatlantycki czy Wspólnoty Europejskie. O ile państwa Europy Środkowej oraz kraje bałtyckie bezzwłocznie włączyły się w proces zacieśniania więzi z wymienionymi instytucjami, o tyle wschodnioeuropejskie republiki postsowieckie, takie jak Ukraina czy Białoruś, ze względu na problemy wewnętrzne, a także brak historycznej, suwerennej państwowości często traktowane były przez zachodnioeuropejskich polityków, jako bufor pomiędzy integrującą się Europą a Federacją Rosyjską.

Arkadiusz Majewski

Uniwersytet Warszawski

Proces przygotowywania Polski do wstąpienia do NATO jako element transformacji polskiej polityki zagranicznej na przełomie lat 80. i 90. XX wieku.

Druga wojna światowa skutkowałą stworzeniem nowego, dwubiegunowego ładu międzynarodowego. Obydwa bloki rozpoczęły żmudny proces integracji politycznej i gospodarczej.

W Europie Zachodniej w kwestiach polityczno-wojskowych istotną rolę odgrywał Pakt Północnoatlantycki (NATO) skupiający zachodnioeuropejskich sojuszników, USA i Kanadę. Po przeciwnej stronie „żelaznej kurtyny” był Układ Warszawski (UW), czyli europejskie państwa socjalistyczne i ZSRR.

Lata 80. przyniosły przełom polityczny. Społeczeństwa państw zależnych od ZSRR, wystąpiły z żądaniami reform, z początku gospodarczych, później politycznych. Zmiany zachodziły także w Polsce. W 1980 roku powstała

Olga Kawczyńska

Uniwersytet Łódzki

Świat bez demokracji. Ideologiczne i polityczne założenia systemu politycznego Korei Północnej.

Współczesna Korea Północna jest jedynym państwem o charakterze totalitarnym. W sytuacji, gdy większość państw przeszło transformację systemową KRLD pozostaje „niezdobytym bastionem”, w którym mimo konstytucyjnych gwarancji demokratyczne zasady nie są wdrażane.

Demokracja to ustrój cechujący się suwerennością narodu, poszanowaniem praw mniejszości, trójpodziałem władzy, szeroko rozumianym pluralizmem, konstytucjonalizmem, a także odbywającymi się cyklicznie wyborami i kadencyjnością władz. Analizując konstytucję Korei Północnej wydaje się, iż część z tych założeń powinna być realizowana. W ustawie zagwarantowana jest silna pozycja ludu w procesie decyzyjnym, a także wolności obywatela, możliwość rozwoju, głoszenie idei, swoboda religijna etc. Praktyka polityczna, jak zostanie wykazane poniżej, znacząco odbiega jednak od zapisów konstytucyjnych.

Mateusz Radziszewski

Uniwersytet Łódzki

Hiszpańska Karawana, czyli podróż od rządów generała F. Franco ku demokracji.

Czasy rządów generała Franco to nadal „temat zapalny” wśród samych Hiszpanów. Bywa gloryfikowany, ale również i krytykowany¹. Dotychczasowe publikacje raczej starają się przeforsować mało obiektywny, pozytywny lub negatywny obraz rządów gen. Francisco Franco Bahamonde².

Hiszpańska wojna domowa (1936-1939) określana jest jako zminiaturyzowana II wojna światowa. Proces ścierania się największych ideologii totalitarnych XX wieku również nie ułatwia nam ferowania opinii, gdyż należałoby go ograniczyć do konstatacji pozytywnej lub negatywnej. Taki wybór nie istnieje, gdyż historia ukazuje zbrodniczość obu reżimów.

---

¹ T. Miłkowski, P. Machcewicz, *Historia Hiszpanii*, Wrocław 1998, s. 454.

² Dla jednych historyków Franco to mąż stanu, który zaprowadził porządek i stabilizację, dla drugich oprawca i dyktator, bezpardonowo i bezceremonialnie rozprawiający się z opozycją. „ (...) zszedł ze sceny politycznej tak, jak na nią wstąpił: zabijając.” Cyt. za: M. De Lara, J. Barrique, A. Ortiz, *Historia Hiszpanii*, Kraków 1997, s. 607.